

Остапович В. М.*,
пошукач наукового ступеня, асистент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
Київ, Україна. ostarovych@meta.ua

ІСТОРИЧНА МІСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР 12-ГО СКЛИКАННЯ

Анотація. Розглянуто проблеми державотворення в Україні, зокрема — діяльність Верховної Ради Української РСР 12-го скликання періоду проголошення незалежності України. У колі аналізу — законодавча база виборів до Верховної Ради УРСР 12-го скликання, формування керівних структур Ради, діяльність опозиції, процес прийняття рішень, що мали доленосне значення для незалежності України. Окреслено питання, які потребують розв'язання в аспекті вдосконалення діяльності Верховної Ради України на сучасному етапі.

Ключові слова: Верховна Рада України, Декларація про державний суверенітет України; Акт проголошення незалежності України.

Аннотация. Рассматриваются проблемы государственного строительства в Украине, в частности — деятельность Верховной Рады Украинской ССР 12-го созыва на этапе провозглашения независимости Украины. Анализируется законодательная база выборов в Верховную Раду УССР 12-го созыва, формирование руководящих структур Рады, деятельность оппозиции, процесс принятия решений, которые имели судьбоносное значение для независимости Украины. Обозначаются проблемы, которые требуют решения в аспекте совершенствования деятельности Верховной Рады на современном этапе.

Ключевые слова: Верховная Рада Украины, Декларация про государственный суверенитет Украины, Акт провозглашения независимости Украины.

Abstract. The problems of statebuilding in Ukraine in dimension of activities of Verkhovna Rada (Parliament) of Ukrainian Soviet Socialist Republic of the 12th convocation during the period of declaration of independence of Ukraine are analyzed. Under discussion is legislative basis for election to Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR of the 12th convocation, establishing of its ruling structures, activities of opposition, the process of adoption of decisions — Declaration of State Sovereignty of Ukraine, Act of Declaration of Independence of Ukraine — which had destiny importance for getting independence of the state. The problems for obtaining more perfect and effective ways for policy of Verkhovna Rada during current stage of developing of Ukraine are revealed. Among these are the problems of the character of political system of Ukraine, the principals of electoral system of the state, the problems of rights and privileges of deputies, tendencies and impact of amendments and other which are dealt with the policy of the state and its governmental structures.

Keywords: Verkhovna Rada of Ukraine, Declaration of State Sovereignty of Ukraine;. Act of Declaration of Independence of Ukraine.

Постановка проблеми. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України. Конституційний склад Верховної Ради України — чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права за допомогою таємного голосування строком на п'ять років [1].

Актуальність цього дослідження зумовлена надзвичайно важливою історичною місією українського парламенту у державотворчих процесах кінця ХХ століття. Однак станом на сьогоднішній день актуальними залишаються питання щодо ролі та місця парламенту в системі органів державної влади сучасної Української держави.

* Ostapovych V. M., Assistant, Research Fellow, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine. ostarovych@meta.ua

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Інститут та історія парламентаризму в нашій країні досліджується у працях В. М. Шаповала, Л. І. Кривенко, В. С. Журавського, Ю. І. Шемшученка, В. М. Литвина, О. І. Ющика, В. М. Єрмолаєва, В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка, М. І. Козюбри, В. В. Копейчикова, П. М. Рабіновича, В. І. Селіванова, А. З. Георгіци, О. М. Бандурки та ін. Однак проблемним залишається деталізований аналіз окремих аспектів діяльності Верховної Ради України, включно з аналізом діяльності Ради на окремих історичних етапах. Серед кола актуальних проблем — діяльність Верховної Ради України на етапі здобуття незалежності як періоду, що характеризувався прийняттям низки доленосних для країни документів.

Метою статті є вивчення передумов прийняття та короткий аналіз таких важливих для держави Україна нормативно-правових актів, як Декларація про державний суверенітет України [2] та Акт проголошення незалежності України [3].

Основні результати дослідження. Парламент (англ. parliament, франц. parlement, первісно — розмова, від франц. parler — говорити) — загальнонаціональний представницький орган державної влади, що діє постійно і головним призначенням якого є здійснення законотворчості. До основних функцій парламенту традиційно належить також прийняття державного бюджету і контроль за органами виконавчої влади, насамперед уряду. Представницький характер парламенту відображений, зокрема, у тому, що він формується шляхом прямих виборів [4, с. 605].

Парламентаризм (франц. parlementarisme — парламентська система, від parlement — парламент) — організація державної влади, для якої характерним є визнання провідної або істотної ролі парламенту [4, с. 605].

Історія українського парламентаризму викликає серйозну цікавість українських дослідників. Слід звернути увагу, зокрема, на останні дослідження: «Історія українського парламентаризму: від допарламентських форм організації політичного життя до сьогодення» (голова ред. ради В. М. Литвин; кер. авт. кол. В. А. Смолій), яке присвячене 20-річчю українського парламентаризму, зокрема ролі Верховної Ради України у створенні незалежної держави [5] та «Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення» [6], яке є документально-публіцистичною розповіддю безпосередніх учасників про прийняття Декларації про державний суверенітет України у липні 1990 року.

Так, 4 березня 1990 року в Україні відбулися вибори останньої Верховної Ради Української РСР 12-го скликання, які вважаються першими альтернативними виборами в історії Радянської України (після ухвалення Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року стала Верховною Радою України 1-го скликання).

27 жовтня 1989 року Верховна Рада Української РСР (11-го скликання) прийняла Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР» [7], відповідно до якого було внесено до Конституції Української РСР [8] зміни та доповнення. Згідно з вищезазначеним Законом строк повноважень рад народних депутатів становив п'ять років. Вибори народних депутатів проводилися по одномандатних або багатомандатних виборчих округах на основі загального, рівного і прямого виборчого права за таємного голосування.

Право обирати і бути обраними мали громадяни Української РСР, які досягли 18 років. Громадянин Української РСР не міг бути одночасно народним депутатом більше, як у двох Радах народних депутатів. Право висування кандидатів у народні депутати належало трудовим колективам, громадським організаціям,

колективам професійно-технічних, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, зборам виборців за місцем проживання і військовослужбовців у військових частинах.

Кожний учасник передвиборних зборів міг пропонувати для обговорення будь-які кандидатури, в тому числі і свою. До виборчих бюлетенів могло бути включено будь-яку кількість кандидатів. Верховна Рада Української РСР визначалася як найвищий орган державної влади Української РСР, була правомочна розглядати і вирішувати будь-яке питання, що належить до відання Української РСР, складалася з 450 народних депутатів Української РСР, які обиралися по виборчих округах з приблизно рівною кількістю виборців, приймала закони Української РСР і постанови, свою роботу проводила сесійно. Сесії складалися з пленарних засідань Верховної Ради Української РСР, а також засідань постійних та інших комісій Верховної Ради, що проводилися у період між пленарними засіданнями. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді Української РСР належало народним депутатам Української РСР, Президії Верховної Ради Української РСР, Голові Верховної Ради Української РСР, Комітету конституційного нагляду Української РСР, Раді Міністрів Української РСР, постійним комісіям Верховної Ради Української РСР, Комітету народного контролю Української РСР, Верховному Суду Української РСР, Прокуророві Української РСР, Головному державному арбітру Української РСР. Право законодавчої ініціативи мали також громадські організації в особі їх республіканських органів та Академія наук Української РСР.

Організацію роботи Верховної Ради Української РСР забезпечувала Президія Верховної Ради Української РСР, яка була підзвітною Верховній Раді Української РСР та до складу якої входили за посадою: Голова Верховної Ради Української РСР, його Перший заступник і заступник, Голова Комітету народного контролю Української РСР, голови постійних комісій Верховної Ради Української РСР. Президію Верховної Ради Української РСР очолював Голова Верховної Ради Української РСР. Слід зазначити, що у міжсесійний період у разі необхідності Президія Верховної Ради Української РСР видавала укази, якими вносилися зміни і доповнення в чинні законодавчі акти Української РСР з обов'язковим поданням їх на затвердження чергової сесії Верховної Ради Української РСР. Голова Верховної Ради Української РСР, який обирався Верховною Радою Української РСР із числа народних депутатів Української РСР таємним голосуванням строком на п'ять років і не більше як на два строки підряд, був найвищою службовою особою республіки і представляв Українську Радянську Соціалістичну Республіку в країні і в міжнародних відносинах.

27 жовтня 1989 року Верховною Радою Української РСР (11-го скликання) також було прийнято Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про вибори народних депутатів Української РСР» [9] на підставі якого і проводилися вибори народних депутатів Української РСР 04 березня 1990 року. Цей Закон був достатньо прогресивним як на той час і зокрема не допускав обрання однієї третини депутатів поза виборчими округами, передбачав прямі та рівні вибори з висуванням будь-якої кількості кандидатів на одне депутатське місце, дозволяв вільне обговорення виборчих програм кандидатів у народні депутати та можливість контролю громадянами процесу підрахунку голосів. Для участі у виборах було зареєстровано 3091 кандидат, лише у чотирьох округах було зареєстровано по одному кандидату.

Вибори проходили за мажоритарною виборчою системою. Внаслідок прогресивного на той час законодавства та обурення виборців привілеями партноменклатури Верховна Рада Української РСР оновилася приблизно на 90 %. За результатами виборів було обрано такий склад (449 народних депутатів) Верховної Ради

Української РСР 12-го скликання: Комуністична партія України («Група 239») — 239 народних депутатів; «Народна рада» (на основі опозиційного Народного руху України) — 126 народних депутатів; решта — позафракційні, «червоні директори», «Демплатформа» та ін. [10].

Отже, незважаючи на опозиційні на той час настрої в суспільстві, представники КПУ одержали більшість у новій Верховній Раді Української РСР та обрали головою Володимира Івашка (4 червня 1990 року — 9 липня 1990 року). Опозиційну «Народну раду» очолював академік Ігор Юхновський, його заступниками були Левко Лук'яненко (багатолітній політв'язень і дисидент), Дмитро Павличко, Володимир Філенко. Народними депутатами Української РСР було обрано також вчорашніх політв'язнів і дисидентів: Вячеслава Чорновола, Степана Хмару, Михайла та Богдана Горинів, Ірину Калинець, Олесь Шевченка, Генріха Алтуняна та ін., які й очолили боротьбу за самостійну Україну на цьому історичному етапі.

Розпочала свою роботу новообрана Верховна Рада Української РСР 15 травня 1990 року. Було сформовано парламентську більшість «За Радянську суверенну Україну» та опозиційну «Народну раду». Засідання Верховної Ради постійно транслювалися в прямому ефірі телебачення та радіо. Дискусії які відбувалися між депутатами, викликали велике зацікавлення у громадян і засвідчували живий зв'язок між виборцями та їх обранцями, сприяли подальшій політизації суспільства, мільйони людей вважали себе учасниками цієї суспільно важливої полеміки.

23 травня 1990 року було затверджено порядок денний сесії. Відповідно до цієї постанови до порядку денного сесії було включено 36 питань, зокрема й питання: Декларація про суверенітет Української РСР [11, с. 169].

Виходячи з доповіді Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола, 29 травня 1990 року Верховна Рада прийняла постанову «Про політичне, соціально-економічне та екологічне становище України», в якій констатувалося, що «соціально-економічне становище в республіці є кризовим, екологічна обстановка в більшості регіонів перебуває в загрозовому стані, а в деяких катастрофічна»... Шлях виходу з кризи — діяльність в умовах політичної й економічної самостійності республіки. Отже, вже 29 травня стало зрозумілим — Декларації бути [11, с. 169].

Період до 16 липня 1990 року був достатньо напруженим. 12 червня 1990 року Верховна Рада Української РСР прийняла постанову, відповідно до якої було утворено 23 постійні комісії, зокрема і комісію з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин, а 28 червня обрано склад цієї комісії — 22 особи. 7 з 23 постійних комісій очолили представники опозиції, зокрема І. Юхновський, О. Ємець, Д. Павличко, В. Яворівський. Цього ж дня на сесії розпочалося обговорення питання Декларації. 9 липня 1990 року голова Верховної Ради Української РСР Володимир Івашко подав заяву про відставку¹. У цей же день Верховною Радою Української РСР було прийнято за основу проект Декларації про суверенітет Української РСР.

Уже 16 липня 1990 року Верховна Рада Української РСР зробила дуже важливий крок на шляху до незалежності — прийняла Декларацію про державний суверенітет України («за» 355 голосів, «проти» — 4, «утримався» — 1), відповідно до якої було проголошено державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [2].

¹ На XXVII з'їзді КПРС М. С. Горбачов висунув В. А. Івашка на посаду заступника Генерального Секретаря ЦК КПРС, Верховна Рада УРСР на вимогу опозиції запропонувала відкликати зі з'їзду КПРС народних депутатів Української РСР — делегатів XXVII з'їзду КПРС для роботи на сесії, яка мала розглядати Декларацію про державний суверенітет України.

На підставі Декларації про державний суверенітет України Українська РСР є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя, забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території. Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову. Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний. Українська РСР має своє громадянство і гарантує кожному громадянину право на збереження громадянства СРСР. Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території, самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах, має право на власні Збройні Сили, має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР. Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах [2].

23 липня 1990 року головою Верховної Ради Української РСР було обрано Л. М. Кравчука.

29 листопада 1990 року Верховна Рада Української РСР прийняла постанову «Про захист суверенних прав власності Української РСР», відповідно до якої до введення в дію Закону Української РСР про роздержавлення майна встановлено мораторій на території Республіки на будь-які зміни форм власності і власника державного майна, ініціаторами та учасниками яких є органи державної влади і управління, та заборонено випуск і реалізацію акцій усіх державних підприємств, організацій та установ незалежно від їх відомчої підпорядкованості, розташованих на території України, фізичним та юридичним особам з-поза меж Української РСР.

З метою забезпечення безпосередніх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних зносин Української РСР з іноземними державами відповідно до Декларації про державний суверенітет України 25 грудня 1990 року Верховною Радою Української РСР було прийнято постанову «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин».

Беручи до уваги загострення політичної ситуації в СРСР, враховуючи розвиток подій у різних регіонах СРСР, які свідчать про можливість реальної загрози суверенітету Української РСР, виходячи із Декларації про державний суверенітет України, Президія Верховної Ради Української РСР 8 лютого 1991 року прийняла постанову «Про деякі заходи по захисту державного суверенітету Української РСР», відповідно до якої було вирішено до 1 березня 1991 року винести на сесію питання про обрання голови та складу Комісії Верховної Ради Української РСР з питань зовнішньої і внутрішньої безпеки. Влітку 1991 року в період з 25 червня по 5 липня Верховною Радою Української РСР з було прийнято низку важливих законів УРСР, зокрема: «Про систему оподаткування (25.06.1991)», «Про захист споживчого ринку в Українській РСР» (25.06.1991), «Про митну справу в Українській РСР» (25.06.1991), «Про охорону навколишнього природного середовища» (25.06.1991), «Про підвищення соціальних гарантій для трудящих» (03.07.1991), «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» (03.07.1991), «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (основного закону) Української РСР» (05.07.1991), «Про Президента Української РСР» (05.07.1991).

19 серпня 1991 року в Москві розпочався путч, було створено Державний комітет з надзвичайного стану в СРСР, відсторонено від виконання обов'язків Президента СРСР М. С. Горбачова. 20 серпня 1991 року Президією Верховної Ради Української РСР було прийнято постанову «Про Заяву Президії Верховної Ради Української РСР», відповідно до якої Президія відзначала, що повний аналіз і оцінка ситуації, що склалася після утворення Державного комітету з надзвичайного стану в СРСР, буде зроблено Верховною Радою Української РСР після рішень позачергової сесії Верховної Ради СРСР. До рішення сесії Верховної Ради Української РСР з цього питання положення постанов Державного комітету по надзвичайному стану в СРСР не мають юридичної сили на території України. Президія констатувала, що на території Української РСР надзвичайний стан не запроваджується і підстав для цього не вбачається. На Україні діють Конституція СРСР, Конституція Української РСР, закони і постанови, прийняті відповідно до них, здійснюють свої повноваження законно обрані органи державної влади та управління.

Відповідно до Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 22 серпня 1991 року «Про скликання позачергової сесії Верховної Ради Української РСР» було скликано позачергову сесію Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки дванадцятого скликання 24 серпня 1991 року в місті Києві. 24 серпня 1991 року конституційною більшістю Верховної Ради Української РСР було ухвалено Акт проголошення незалежності України (за — 346 народних депутатів), у якому зазначалося, що виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року:

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні;
- виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами;
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної Української держави — УКРАЇНИ. Територія України є неподільною і недоторканою. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України [3].

1 грудня 1991 року було проведено республіканський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності, на який було винесено питання: «Чи підтверджуєте ви Акт проголошення незалежності України?» Ствердну відповідь «Так, підтверджую» дали 90,32 % з тих, що взяли участь у голосуванні. Також 1 грудня 1991 року було обрано першого Президента незалежної України — Леоніда Кравчука.

24 серпня 1991 року Верховною Радою України також було прийнято низку досить важливих для державотворення постанов: «Про департизацію державних органів, установ та організацій», «Про військові формування на Україні», «Про політичну обстановку на Україні і негайні дії Верховної Ради України зі створення умов неповторення надалі військового перевороту».

Висновки. Верховна Рада Української РСР 12-го скликання (Верховна Рада України 1-го скликання) відіграла надзвичайно важливу роль у проголошенні та будівництві сучасної Української держави. З тих доленосних, історичних подій, яким присвячене це дослідження, пройшло вже більше двох десятків років, було обрано та працювало кілька скликань Верховної Ради України (12 грудня 2012 року набула повноважень Верховна Рада України вже 7-го скликання), однак усе ще актуальними, гострими та злободенними залишаються як для політиків, юристів, істориків, політологів, так і громадян України питання про роль і місце парламенту в системі органів державної влади.

На порядку денному — значна кількість питань, які потребують обговорення в аспекті вдосконалення діяльності Верховної Ради як найвищого представницького і законодавчого органу країни. Так, згідно з Конституцією України від 28 червня 1996 року Україна — президентсько-парламентська республіка, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. №2222-IV — парламентсько-президентська республіка, після визнання Закону № 2222-IV неконституційним (згідно з Рішенням Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010 р. у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття) — знову президентсько-парламентська республіка)... Щодо кількості народних депутатів: на Всеукраїнському референдумі з приводу реформи системи державного управління, який відбувся 16 квітня 2000 року, було підтримано питання про зменшення кількості народних депутатів України з 450 до 300, однак результати цього референдуму не були імplementовані Верховною Радою України... Виборча система: вибори до Верховної Ради України 27 березня 1994 року (позачергові) проходили за мажоритарною виборчою системою, 29 березня 1998 року та 31 березня 2002 року на чергових виборах народні депутати України обиралися за змішаною мажоритарно-пропорційною виборчою системою (50х50), на чергових виборах 26 березня 2006 року та на позачергових виборах 30 вересня 2007 року 100 % народних депутатів обиралися за пропорційною виборчою системою, чергові вибори Верховної Ради України 7-го скликання 28 жовтня 2012 року знову відбулися за змішаною мажоритарно-пропорційною виборчою системою (50х50). Лунають заяви окремих політиків щодо повернення до мажоритарної системи...

Багато років дискутується питання про перехід до пропорційної виборчої системи з відкритими партійними списками, про депутатську недоторканність, пільги та привілеї народних депутатів, особисте голосування народних депутатів України (з цього приводу відбувалося блокування роботи Верховної Ради України опозицією з 5 лютого 2013 року — 22 лютого 2013 року). На увазі — й рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Волков проти України» від 09 січня 2013 року), якість прийнятих законів (постійне внесення змін) та ін. Отже, проблеми розвитку українського парламентаризму на сучасному етапі з метою розробки оптимальної системи організації державної влади потребують подальших наукових досліджень як у правовому, так і історичному аспектах. Від цього значною мірою залежить функціональність державної влади, дієвість найвищого законодавчого органу у розв'язанні нагальних проблем, які стосуються сьогодення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. №254к\254г\96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року №55-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). — 1990. — № 31. — Ст. 429.
3. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 року №1427-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1991. — № 38. — Ст. 502.
4. *Шановал В. М.* Парламент, Парламентаризм // Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. — К.: Юридична думка, 2007. — 992 с.
5. Історія українського парламентаризму: від допарламентських форм організації політичного життя до сьогодення / голова ред. ради В. М. Литвин; кер. авт. кол. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. — К.: Дніпро, 2010. — 636 с.
6. Декларація про державний суверенітет України [Текст] : історія прийняття, документи, свідчення / ред. рада : О. Барабаш (гол.) та ін. — Житомир: Рута, 2010. — 868 с.

7. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР» від 27.10.1989 р. № 8303-XI // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1989. — № 45. — Ст. 624.
8. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки від 20 квітня 1978 року № 888-09 // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1978. — № 18. — Ст. 268.
9. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про вибори народних депутатів Української РСР» від 27 жовтня 1989 р. № 8304-XI // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1989. — № 45. — Ст. 626.
10. Історія парламентаризму // Україна Молода.— 2012. — № 181. — 4 грудня.
11. Маковська Н. В. Декларація про державний суверенітет України // Архіви України — 2010. — №3—4. — С. 167—179.

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine from June 28, 1996. (1996). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 30, article 141 (in Ukr.).
2. Declaration of State Sovereignty of Ukraine from July 16, 1990. (1990). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 31, 429 (in Ukr.).
3. Resolution of Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR «About declaration of independence of Ukraine» from August 24, 1991. (1991). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 38, 502 (in Ukr.).
4. Shapoval, V.M. (2007). Parliament, parliamentarism. In Y.S. Shemshuchenko (Ed.), *Big encyclopedic dictionary of law*. Kyiv : Yurydychna dumka (in Ukr.).
5. Lytvyn, V.M., & Smolii, V.A. (Eds.). (2010). *The history of Ukrainian parliamentarism, from the period before parliamentary forms of organization of political life to the present day*. Kyiv: Dnipro (in Ukr.).
6. Barabash, O. (Ed.). (2010). *Declaration of State Sovereignty of Ukraine: history of adoption, documents, illustrations*. Zhytomir: Ruta (in Ukr.).
7. Law of the Ukrainian Soviet Socialist Republic «About the changes and amendments of the Constitution (Basic Law) of the Ukrainian SSR» from 27.10.1989. (1989). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 4, article 624 (in Ukr.).
8. Constitution (Basic Law) of the Ukrainian Soviet Socialist Republic from April 20, 1978. (1978). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 18, article 268 (in Ukr.).
9. Law of the Ukrainian Soviet Socialist Republic «About elections of people's deputies of the Ukrainian SSR» from October 27, 1989. (1989). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 45, article 626 (in Ukr.).
10. The history of parliamentarism. (2010, December 4). *Ukrayina moloda (Young Ukraine)* (in Ukr.).
11. Makovska, N.V. (2010). Declaration of State Sovereignty of Ukraine. *Arkhivy Ukrayiny (Archives of Ukraine)*, 3—4, 167—179 (in Ukr.).